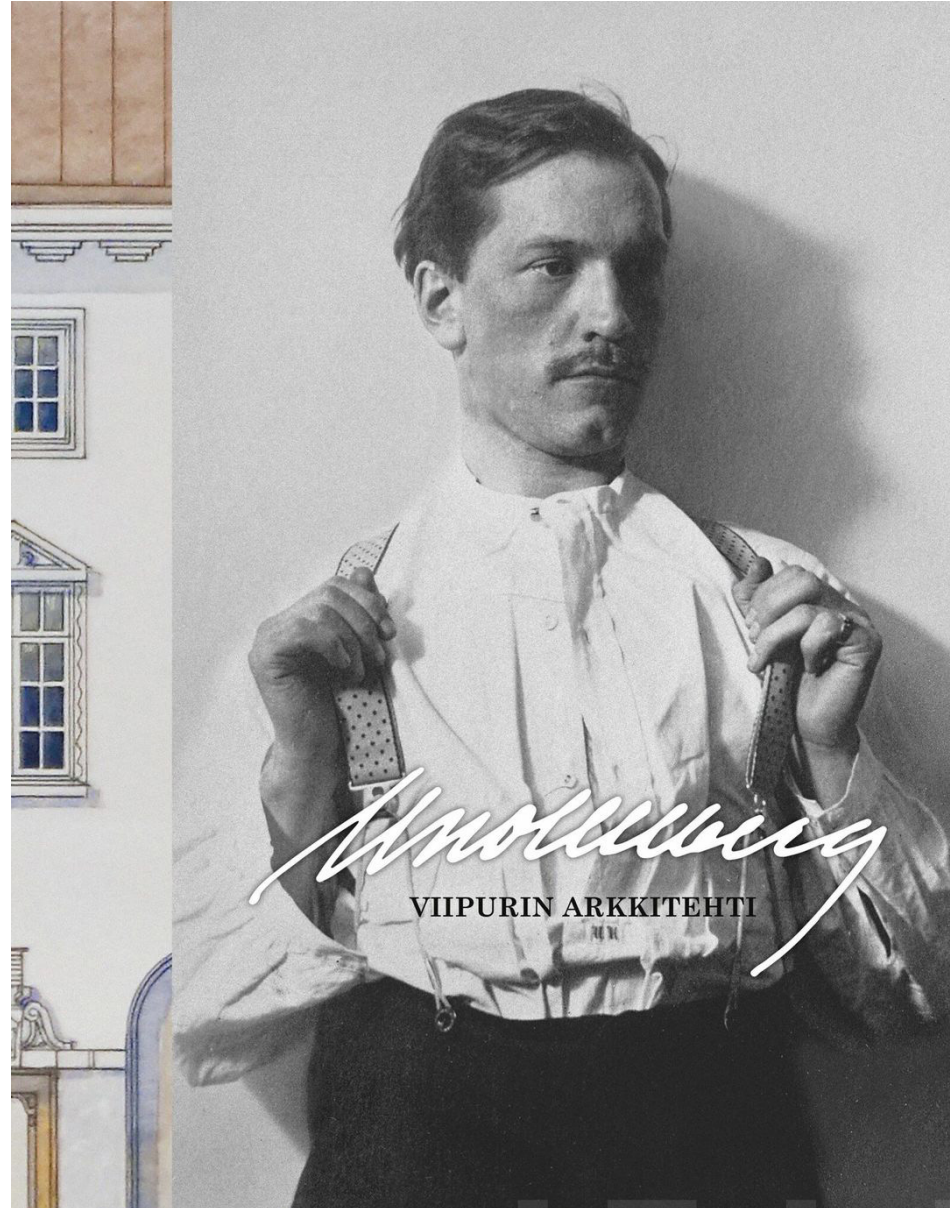

Suomen arkkitehtuurin historia täydentyy

Susanna Aaltonen

Netta Böök, Kari Immonen, toim. & Aino Niskanen, arkkitehtuurin historian asiantuntijatoim. sekä Laura Berger, kuvatoim.: *Uno Ullberg. Viipurin arkkitehti* (Arkkitehtuurimuseo, 2020), 417 sivua. Kirjoittajat: Anna Autio, Laura Berger, Igor Borisov, Netta Böök, Viktor Dmitrijev, Maarit Henttonen, Kari Immonen, Olli Immonen, Timo Keinänen, Marja Terttu Knapas, Julia Kripatova, Liisa Lindgren, Irma Lounatvuori, Anastasia Martynova, Julia Moshnik, Petri Neuvonen, Aino Niskanen, Riitta Niskanen, Katariina Ockenström, Simo Paavilainen, Lauri Putkonen, Tuula Pöyhiä, Kimmo Sarje, Pirkko-Liisa Schulman, Elina Standertskjöld, Hannes Teräsvuori.

Suomen arkkitehtuurin historian kaanoniin on komealla ja painavalla tavalla lisätty arkkitehti Uno Ullberg (1879–1944). Ahkerasta ja aikaansaavasta arkkiteh-

dista on tehty kohteensa näköinen huolellisesti toimitettu ja tutkimuksellisesti runsas ja esikuvallinen teos. Kirjahanketta varten perustetun Uno Ullberg -seuran ja Arkkitehtuurimuseon julkaisema yli 400-sivuinen monografia muistuttaa hyvällä tavalla myös siitä, että arkkitehtuuritutkimuksen saralla on vielä runsaasti tehtävää ja kiinnostavia aukkopaikkoja täydennettävänä.

Teoksen nimi Viipurin arkkitehti on osuva. Uno Ullberg vaikutti merkittävästi Viipurin kaupungin muotoutumiseen 1910-luvulta 1940-luvulle. Hän perusti syntymäkaupunkiinsa arkkitehtitoimiston vuonna 1906(–1909) yhdessä opiskelukollegansa arkkitehti Axel Gyldénin kanssa, jatkoi sitten vuodesta 1910 alkaen omissa toimistossaan ja toimi Viipurin kaupunginarkkitehtina vuosina 1932–1936. Vuosikymmenten työn tuloksena Viipuriin toteutettiin kaupunkikuvallisesti tärkeitä ja näkyviä rakennuksia, kuten: Kauppahalli (1908, purettu) Pyöreän tornin uudistus sisustuksineen (1922–23) Pamppalan talo (1923–24), Viipurin Panttilaitos (1931), Viipurin taidemuseo ja piirustuskoulu (1928–1930), Viipurin maakunta-arkisto (1932–33) ja Viipurin naistensairaala (1936–37).

Aikalaiset ymmärsivät arvostaa Ullbergin työtä: ”Viipuri voi onnitella itseään, että sillä on taiteilija, joka näin pieteetillä ja taiteellisesti restauroi ja kaunistaa kaupungin muinaismuistoja” (s. 119 lainaus A. L. Weisenbergin kirjeestä Ullbergille 1924.) Kohteiden nykyinen tarkastelu nostaa esiin myös erittäin tärkeän ja akuutin

kysymyksen Ullbergin kohteiden rakennussuojelusta. Viipurin rakennusten kohtalo tuodaan omana teemanan esiin kirjan viimeisessä pääluvussa venäläisten asiantuntijoiden artikkelien kautta. Tämä on eittämättä Netta Böökin Karjalan-tuntemuksen ja venäjän kielen osaamisen ansiosta. Alvar Aallon Viipurin kirjaston tietävät kaikki. Nyt soisi, että myös Uno Ullbergin mittava elämäntyö Viipurissa saisi ansaitsemansa kohtelun ja muun muassa kulttuuri- ja arkkitehtuurihistoriallisesti arvokkaan Viipurin taidemuseon rakennussuojeluun panostettaisiin. Tätä varten teoksen osittainkin toimittaminen myös venäjänkielisenä olisi erittäin perusteltua.

Kirjan lähdemateriaali on kunnioitusta herättävän kattavaa. Suurta aineistoa on myös hyödynnetty tarkasti ja yksityiskohtaisesti. Arkkitehdin työstä kertovat dokumentit käsitellään seikkaperäisesti: toteutumatomat ja toteutuneet suunnitelmat lukuisine piirrosluonnoksineen ja rakennetut rakennukset, niiden moninaiset vaiheet, vastaanotto, käyttö ja kohtalo hyvin säilyneistä raunioituneisiin, tärveltyihin ja kokonaan tuhohtuihin. Lukijalle välittyä antoisalla tavalla sekä Uno Ullbergin henkilökohtaiset saavutukset että arkkitehdin työn luonne yleisellä tasolla.

Uno Ullberg oli ennen kaikkea aikaansa seuraava ja uusiutumiskykyinen arkkitehti. Nykyään kai puhuttaisiin resilienssistä, kyvystä joustaa erilaisissa tilanteissa. Tämä joustavuus näkyi niin Uno Ullbergin

työurassa kuin henkilökohtaisessa elämässä, jossa ensimmäisen puolison Maiju Rannan varhainen kuolema vuonna 1917 loi varjon Ullbergin elämään. Uuttera työnteko jatkui vastoin käymisistä huolimatta äkilliseen sairastumiseen ja kuolemaan vuonna 1944. Viimeisimpinä työnä pöydälle jäi Helsingin Lastenkliniikka, joka valmistui 1945.

Ullbergin ammatillinen vahvuus näyttää ilmenneen kykynä omaksua ja soveltaa kansainvälisiä esikuvia, huomioida kollegoilta saamiaan virikkeitä kulloiseenkin kohteeseen eläytyen. Omalla tavallaan hienostuneesti Ullberg otti haltuun erilaisia paikkoja, tiloja ja suunnittelutehtäviä, kaupunkien asemakaavoista kaakeliuuneihin. Uusiutumiskyky ja hienostuneisuus ovatkin kirjoittajien usein käyttämiä sanoja. Ullberg hallitsi suvereenisti erilaiset rakennustyytit: koulut, kirkot, teollisuus- ja liikerakennukset, sairaalat ja asuintalot. Myös erilaisten rakennustekniikoiden hyödyntäminen ja kulloiseenkin kohteeseen sopivien materiaalien käyttö osoittavat Ullbergin hallinneen ammattinsa monipuolisesti. Ullbergin uran laaja-alaisuutta valotetaan lähes kaikista mahdollisista näkökulmista. Ainoastaan sisustukset jäävät hiukan vähemmälle huomiolla. Tyttären, sisustusarkkitehdiksi opiskelleen, mutta varhain kuolleen, Tuja Kirkkalan kautta ne olisivat kiinnostava lisäpohdinnan aihe.

Kirjan toimittajien, arkkitehti Netta Böökin ja emeritusprofessori Kari Immosen sekä koko työryhmän

kunnianhimosta kertovat kirjaa varten kootut mittavat liitteet. Ullbergin työluettelo on pienimmät työt poisra-
jattuinkin kunnioitusta herättävä. Rakennusten kohde-
kartat, tiedot muuttuneista paikan- ja kadunnimistä li-
säävät kirjan arvoa lähdeoteoksena. Ullbergin *curriculum
vitae* on toteutettu visuaalisesti kauniina aikajanana,
johon on koottu yhdelle sivulle tiedot perhe-, opiske-
lu- ja virkavuosista sekä tärkeimpien rakennusten yms.
tiedot ja vuodet.

Laura Bergerin kuvatoimitus ansaitsee erityismai-
ninnan. Kuva-aineisto on häkellyttävän runsas: pii-
rustuksia, aikalaisvalokuvia, postikortteja Ullbergin
omasta albumista. Petri Neuvosen ottamat, tuoreet
värivalokuvat on julkaistu ansaitsemassaan suuressa
koossa. Salla Bedardin taitto on tyylikästä ja ilmavaa.
Jotkut pohjapiirustuksista olisi ehkä voinut julkaista
suurempina ja siten helpommin tarkasteltavina. Laa-
jaan kuva-aineistoon ei sisälly vain Ullbergin kohteita.
Kuvien avulla myös vertaillaan Ullbergin töitä aika-
kauden muiden arkkitehtien töihin. Se havainnollistaa
tekstiä ja tukee tutkimusta syventäen Ullbergin töiden
suhdetta aikaansa ja painottaen niiden merkitystä ai-
kakautensa arkkitehtuuridiskurssissa.

Teoksen runsaudesta on vaikea ehdottaa turhien
rönsyjen poistamista, sillä 27 kirjoittajan ja 49 artik-
kelin kokonaisuus toimii hyvin. Yksittäiset artikkelit
ovat ansiokkaita ja esittelevät kaleidoskooppimaisesti
kohdetta eri puolilta. Ullbergin työn kontekstualisointi

syntyajankohtaansa ja paikkaansa sekä myös tutki-
muksen nykykenttään onnistuu joitakin pieniä puutteita
lukuun ottamatta erinomaisesti. Tekstien lyhyys ja
luonne vaikuttavat siihen, etteivät ne aina johdattele tai
ehdi syviin analyyseihin, mutta luonteva kokonaiskuva
niistä rakentuu. Erikoisartikkelit puolustavat paikkaan-
sa. Toimittajien Netta Böökin ja Kari Immosen esipuhe
ja ensimmäinen artikkeli, ”Uno Ullberg –kaikessa mu-
kana” ja arkkitehtuuriprofessori Aino Niskasen yhteen-
vetoartikkeli Rajankävijä-luvussa ovat tietysti oleelliset
valtavan materiaalin paketoinnin onnistumisessa. Näi-
den keskeisten tekstien avulla hahmotetaan artikkelien
suhdetta toisiinsa ja luodaan kokonaisnäkemys Ullber-
gin arkkitehtuurin merkityksellisyydestä ja vaikutuk-
sesta ennen ja nyt.

Jatkopohdintoja

Hyvin tehty tutkimus antaa aina ajattelemisen aihetta ja
innostaa jatkotutkimukseen. Rikkaan lukukokemuksen
jälkeen jää vielä miettimään arkkitehdin työtä, roolia ja
vaikutusmahdollisuuksia yleisemminkin. Miten Ullber-
gin kohdalla näkyi arkkitehtuurin luonteeseen kuuluva
ryhmytyö? Entä minkälainen rooli yksittäisellä arkki-
tehdillä oli uusien tuulien käyttöönotossa ja ideoiden
levittämisessä? Entä miten voisi tarkemmin tarkastella
esimerkiksi juuri Bauhausin vaikutusta ja kansainvä-
listä tyyliä (tyyli, jota Suomessa kutsuttiin funktionalis-
miksi) Ullbergin arkkitehtuurissa? Ja laajemmin voisi
pohtia tutkimuksellista käännettä, jossa yksittäisen

arkkitehdin uran sijaan katsottaisiin laajemmin arkki-
tehtuuria prosessina ja osana kulttuuria.¹

Ullbergin työn kontekstualisointi Viipuriin on näh-
däkseni juuri tällainen yritys tarkastella arkkitehtuuria
prosessina, rakennuskulttuurin merkityksistä käsin.
Kirjan luettuaan ymmärtää hyvin senkin, että otsikko
”Viipurin arkkitehti” ei pysty tavoittamaan Ullbergin
koko toiminta-aluetta tai ammattikuvaa. Kuten kirjas-
sa tuodaan esille, Ullberg suunnitteli paljon muuallekin
kuin Viipuriin, erityisesti Itä-Suomeen, Sortavalaan,
Imatralle, ja Helsinkiin mm. Bensowin liiketalo ja Las-
tenklinikan sairaalan, jonka parissa Ullberg työskenteli
Helsingissä viimeisinä työvuosinaan Lääkintöhallituk-
sen yliarkkitehtina 1936–1944.

Bensowin liiketalo ja Lastenklinikan sairaala ovat
esimerkkejä myös bauhaus-ideoiden –funktionalismin
ja teknisten innovaatioiden – näkymisestä ja sovelta-
misesta Suomessa. Kuten Aino Niskanen yhteenve-
toartikkelissaan kirjoittaa, Ullbergin kaikkein uuden-
mukaisimmat ideat näkyivät tuoreeltaan 1930-luvulta
eteenpäin, erityisesti sairaala- ja linja-autoasemien
suunnitelmissa. Aino Niskanen mainitsee vuonna
1941 valmistuneen Bensowin talon tekniset uutuudet
Ullbergin itsensä esiin nostamina: sähköistys omine
muuntajineen, koneellinen ilmanvaihto ja helposti
vaihdettavat neonkilvet. Riitta Niskanen puolestaan
tuo esille, että linja-autoasemat edustivat uutta, autois-
tuvan, modernin maailman rakennustyyppiä. Ullbergin

suunnittelema vuonna 1935 valmistunut Sortavalan asema oli paitsi Sortavalan ensimmäinen funktionalistinen rakennus myös Suomen ensimmäinen funktionalistinen linja-autoasema. Bauhausiin esikuvana ja ilmiönä viittaa suoraan (s. 299) ainoastaan Maarit Henttonen, joka tulkitsee Lastenklinikan modernismia myös bauhaslaisten silmälasien läpi.

Modernismin näkökulmasta Ullbergin merkitys suomalaisen arkkitehtuurin kentällä on huomattava, siitäkin huolimatta, että Ullberg oli enemmänkin soveltaja kuin innovaattori. Kirjan tuottama perustutkimus on tärkeä suomalaisen arkkitehtuurihistorian aukon täydentäjänä. Esipuheessa tavoitteeksi asetetaan Ullbergin asemoiminen pysyvästi arkkitehtuurihistorian kartalle. Tässä on onnistuttu erinomaisesti. Kansikuvaksi valittu valokuva Uno Ullbergista henkseleitään paukuttamassa kertoo, mistä kirjassa on kysymys: melko tuntemattomaksi jääneen arkkitehdin elämän ja työn yksiin kansiin kokoamisesta. Uno Ullberg ei korostanut itseään, mutta ansaitsee nyt saamansa huomion.

Viitteet

1 Ks. esim. Jessiaca Kelly & Claire Jamieson, "Practice, Discourse and Experience: The Relationship Between Design History and Architectural History", *Journal of Design History*; Feb2020, Vol. 33 Issue 1: 1–15.

FT, dos. Susanna Aaltosen väitöskirja käsittelee suomalaista sisustusarkkitehtuuria. Hän on perehtynyt erityisesti muotoiluun, mutta myös arkkitehtuurin historiaan. Aaltonen on opettanut taidehistoriaa Helsingin yliopistossa, Aalto-yliopistossa ja Avoimessa yliopistossa.

